

Stadgale, Ineta. Speciālā leksika patvēruma un migrācijas jautājumiem veltītajos tekstos mūsdienu informācijas telpā. *Via scientiarum* : starptautiskās jauno lingvistu konferences rakstu krājums. 3. laidiens. Sastādītājas I. Laizāne, I. Znotiņa. Ventspils, Liepāja : Ventspils Augstskola, Liepājas Universitāte, 2016, 111.–123. lpp.

Vienošanās Nr.2009/0127/1DP/1.1.2.1.2./09/IPIA/VIAA/018

Ineta STADGALE (Liepājas Universitāte)

SPECIĀLĀ LEKSIKA PATVĒRUMA UN MIGRĀCIJAS JAUTĀJUMIEM VELTĪTAJOS TEKSTOS MŪSDIENU INFORMĀCIJAS TELPĀ

Saistībā ar jaunākajiem starptautiskās politikas notikumiem Latvijas plašsaziņas līdzekļos daudzkkārt ir palielinājies informācijas apjoms, kas aptver migrācijas un patvēruma jomas jautājumus, tādējādi arī tematiskās un speciālās leksikas apjoms šajos tekstos ir ievērojami palielinājies. Lietojuma biežums dažādos valodas stilos, starpdisciplinaritāte, nozīmes paplašināšana vai sašaurināšana, cilme, vārddarināšana un aizgūšana ir tikai daži aspekti, kas rāisa interesi un norāda uz migrācijas un patvēruma jomas speciālās leksikas nozīmīgumu un aktualitāti no valodnieciskā viedokļa. Zināms, ka jebkurā valodā tieši leksikā „visvairāk jūtama ekstralīngvistisko faktoru, respektīvi, valodas lietotāju dzīvē vērojamo izmaiņu ietekme.” (Ernstsone 2006)

Migrācijas aspekti ir ļoti daudzveidīgi, un ar tiem saistītā tematika ir kļuvusi aktuāla arvien lielākam latviešu valodas lietotāju lokam. Ekonomiskas un ģeopolitiskas norises, karš, bruņoti konflikti, to izraisītie un citi migrācijas veidi pēdējā laikā skar Latviju, tās sabiedrību un politiku. Vēl 2014. gadā politologs Ivars Indāns par migrāciju saka šādi: „Neatkarības laikā migrācijas jautājums dienas kārtībā ir bijis visai maz. Mūsdienu Latvijā tas ir samērā jauns fenomens. [...] Ja mēs analizējam politisko procesu, tad šis jautājums ne iepriekšējās Saeimas vēlēšanās, ne arī politiskajā dienas kārtībā nav bijis aktuāls. Temats aktualizējās pirms Latvija pievienojās Eiropas Savienībai.” (Indāns 2014) Viņš atzīst, ka „Latvijā šis jautājums tiek aplūkots kā zināms riska faktors gan no nacionālo interešu viedokļa, gan arī kā sava veida protests ekonomiskai politikai [...].” (Indāns 2014) 2015. gadā t. s. politiskā dienas kārtība strauji mainās, un migrācijas un patvēruma jautājumi ir starp pēdējo divu gadu svarīgākajām sabiedriskajām aktualitātēm Latvijas informatīvajā telpā (Kaktiņš 2014). Plašsaziņas līdzekļu tematiskie teksti veic publicistikas stilam raksturīgās funkcijas – informē, ietekmē, izglīto, audzina, popularizē un

savā ziņā arī izklaidē auditoriju (Kvašīte 2013). Regīna Kvašīte uzsvērusi, ka publicistikas stils ir ļoti neviendabīgs (dažādas funkcijas, žanri, to paveidi), tas grūti padodas klasificēšanai un aprakstīšanai (Kvašīte 2013). Toties, kā raksturojot preses valodu, norāda Dite Liepa – tieši nozīmīgu sabiedriski politisku notikumu vai ekonomisko krīžu laikā novērojama visdaudzveidīgākā un krāsainākā izteiksme, „ar plašsaziņas līdzekļu valodas palīdzību notiek adresāta apziņas metaforizācija, kas savukārt to mudina uz verbālu vai neverbālu rīcību, taču jebkurā gadījumā – rosina sabiedrisko domu, kā arī manipulē ar tās apziņu.” (Liepa 2013) D. Liepa uzskata, ka valoda ir kļuvusi mobila, juīgi reaģējot uz saziņas situāciju, kas „liecina nevis par valodas normas stabilitātes zudumu, bet par elastīgumu un mērķtiecīgu pielāgošanos jaunajiem apstākļiem, kuros plašsaziņas līdzekļi arvien vairāk kļūst par jaunās valodas izvēles modes noteicēju.” (Liepa 2013)

Rakstā analizēti vairāku plašsaziņas līdzekļu teksti, aptverot dažādus tekstu veidus: mutvārdu teksti televīzijas un radio raidījumos – LTV 1, TV3, LNT ziņu raidījumi, raidījumi no cikla „Latvieši. Brazīlija”, „Aculiecinieks”, LNT „TOP 10”, Latvijas radio 1 raidījumi, radio NABA u. c. raidījumi. Rakstveida tekstu analīzei tika izraudzītas ziņu aģentūru (galvenokārt LETA) un ziņu portālu tematiskās ziņas laika periodā no 2011. līdz 2015. gadam. Raksta mērķis ir izgaismot speciālās leksikas lietojuma aktivizēšanos Latvijas informācijas telpā migrācijas un patvēruma jomai veltītajos tekstos un raksturot šo dažādo leksikas vienību lietojumu tieši publiskajā diskursā trijās tematiskajās grupās: pirmā – karš un militārie konflikti kā migrācijas izraisītāji, otrā – imigrācija Latvijā, trešā – Latvijas iedzīvotāju emigrācija un diaspora ārvalstīs.

2015. gada sākumā ar plašsaziņas līdzekļu vēstījumu – pasaule mainās, sabiedrības uzmanība tika pievērsta karadarbībai Ukrainā un NATO un ES reakcijai uz šiem notikumiem, kas politkorektuma dēļ tika dēvēti gan par *krīzi*, gan *konfliktu*, pēc zināma laika vairs nevairoties notiekošo nosaukt par *aneksiju* vai *karu* un runāt par šī kara formām vai raksturojumu, lietojot apzīmējumus *informācijas karš* un *hibrīdkarš*: „Bet mēs ar jums esam vienā pusē, jo **informācijas karā** ir **noziedzīgi** nebūt patiesības pusē.” (DELFI 2015) „**eksperti** Baltijas valstis brīdina par visnotaļ reāliem **hibrīdkara draudiem**” (TV3 Ziņas 9.02.).

Vienlaikus ar šīm leksikas vienībām biežāk sastopami arī antonīmi, tādi vārdi kā *miers, pamiers*: „NATO sper šos soļus, atbildot uz Krievijas **agresīvo rīcību**, kas ir pretrunā **starptautiskajām tiesībām**, un **Krimas aneksiju**,” pienācis pēdējais brīdis, lai **robežu** stiprinātu.” (TV3 Ziņas, 9.02.2015.); „Ukraina atrodas **karā**. Tieki izmantoti smagie ieroči, un ik dienu tiek nogalināti **civiliedzīvotāji**,” paziņoja Olands. [...] **Miers** pie **Eiropas**

robežām ir apdraudēts. [...] Mēs domājam, ka **karš** ir citiem, tas nav mūsu paaudzei, tas ir mūsu vecvecākiem. [...] Eiropai noteikti vajag **mieru** [...] Vakar Minskā panākto **vienošanos par pamieru** Ukrainā diplomāti pārsvarā aicina vērtēt piesardzīgi, jo nav skaidrs, cik lielā mērā tā tiks reāli izpildīta.” (LETA 2015) Sabiedrisko domu ietekmē publikācijas Latvijas informācijas telpā, kuras tieši vai netieši vairo bailes no kara mūsu valstī: „Kārlis Seržants (ZZS) izstāstījis, kas jādara, ja sākas **karš**. [...] kas būtu darāms **civiliedzīvotājiem**, ja valstij pēkšņi uzbruktu **svešzemju karaspēks** [...] Tomēr **satraukums par drošību** valda ne tikai **parastajos iedzīvotājos**, bet arī **turīgajos**. [...] bagāti cilvēki Kurzemes jūrmalciemos ir noslēpuši ātrgaitas gumijas motorlaivas, lai **briesmu gadījumā** varētu **aizbēgt uz Zviedriju**.” (Kasjauns 2015) Šajā piemērā tikai hipotētiska kara iespējamība vien minēta kā Latvijas iedzīvotāju potenciālās emigrācijas (bēgšanas) impulss.

Plašsaziņas līdzekļi pievērš pastiprinātu uzmanību Latvijas valsts robežai, un tekstos sastopami daudzi salikteņi un vārdu savienojumi, kuros izmantots vārds *robeža*. Šajās publikācijās bieži lietots arī militārpersonu metaforisks apzīmējums „*zaļie cilvēciņi/vīriņi*”: „**Robežsardze** patlaban ar saviem uzdevumiem tiek galā, taču to nepieciešams stiprināt, lai cīnītos pret mūsdienu izaicinājumiem un nepielāutu „**zaļo cilvēciņu**” nonākšanu Latvijā [...] Patlaban **robežas demarkācijā** ar Krieviju Latvija ir savām kaimiņvalstīm priekšā, taču nepieciešams uzlabot **robežjoslu** [...]” (LETA 2015); „[...] kas aizkavētu Latvijā ierasties tā saucamajiem „**zaļajiem vīriņiem**” vai pat nopietnākām **armijas grupām**[...]; „līdz šim **Krievijas armija** galvenokārt muskuļus Latvijas virzienā demonstrējusi, veicot gaisa pārlicojumus ļoti tuvu Latvijas **gaisa robežai**, sauszemes provokācijas līdz šim nav manītas, taču Ukrainas pieredze māca, ka **robežas faktiska neesamība** ir milzīgs drauds **drošībai**; „**Patvērumu** pieprasot aptuveni 30% no visām personām, kas atklātas **robežķērsošanas** vietās, uz „**zaļās**” **robežas** [...]. **Robežu** šķērso personas ar **viltotiem dokumentiem**, bez dokumentiem un īpaši ir vērojams pārkāpumu skaits **ārpus robežķērsošanas** vietām, uz **tā dēvētās „zaļās robežas”**[...]. Robežsardzes kapacitāte attiecībā uz spēju konstatēt **nelegālās imigrācijas** mēģinājumus **robežķērsošanas** vietās, arī uz „**zaļās**” **robežas** pašlaik ir pietiekama.” (LETA 2011) u. c. Metaforisks apzīmējums ir arī „*melnais saraksts*”: [...] vēstnieku līmenī ir izdevies panākt vienošanos par Eiropas Savienības (ES) Krievijas sankciju „**melnā saraksta**” paplašināšanu.” (LETA 2015) Piemērā: „līdz šim **Krievijas armija** galvenokārt muskuļus Latvijas virzienā demonstrējusi, veicot gaisa pārlicojumus ļoti tuvu Latvijas **gaisa robežai** – vērojams stilistisku izteiksmes līdzekļu izmantojums (personifikācija), piemērā: „*Si vis pacem para bellum*” (TV3 Ziņas 6.02.2015) – latīņu valodas teiciena „Vēlies mieru – gatavojies karam”

izmantošana stilistiski ekspresīvos nolūkos. Pārnestā nozīmē lietots arī vārds „*zaļā*” apzīmējumā „*zaļā*” *robeža* ar nozīmi „*robeža* ar dabas šķēršļiem/objektiem”, kurā viens vai abi vārdi tiek likti pēdiņās. Tā kā publicistikas valoda ietver gan nozarēm raksturīgu speciālo leksiku, gan dailliteratūrai raksturīgo ekspresivitāti, dažādus mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, tad papildus tādām publicistikas stila pazīmēm kā aktualitāte, mērķtiecīgums, konkrētība, šie teksti ir bagāti ar stilistiski ekspresīviem, lielākoties emocionāli ietonētiem vārdiem un vārdu savienojumiem: *aizbēgt uz Zviedriju, briesmu gadījumā, ārkārtas situācija, milzīgs drauds, meli, naids u. c.*

Plašsaziņas līdzekļu tematiskajos tekstos lietotās leksikas vienības ir gan dažādas cilmes un morfoloģiskās struktūras vispārlietojamās leksikas vārdi un vārdu savienojumi, gan juridiski, militāri un politikas termini. Lielu grupu veido ar karu un karadarbību tieši saistītas leksēmas un speciālās leksikas vienības, tādas kā *karš, karo, miers, Krimas aneksija, Krievijas armija, kaujinieki, diversanti, tanki, bruņutransportieri, karadarbība, kaujas, okupēt, ieņemt, artilērijas sistēmas, armijas cilvēki, svešzemju karaspēks, karaklausība, atsist uzbrukumu, sist ienaidnieku, pārtraukt uguni, evakuēt, bojā gājušie, ievainotie, kaujās kritušie, konflikts, bombardē, fronte, karotājs, frontes medmāsa, karalaiks, piefrontes valsts, karaklausība, ātrās reaģēšanas spēki, mobilizācija, bruņots konflikts, patvertnes u. c.*

Plaši lietota ar politisko un juridisko sfēru saistīta leksika: *sankcijas, vienošanās, Minskas sarunas, Minskas samits, Ukrainas krīze, Ukrainas spēki, Krimas aneksija, pamiers, politikas veidotāji, politiķi, miers, robeža, agresīva rīcība, starptautiskās tiesības, „zaļie cilvēciņi”, „zaļie vīriņi”, robeža, pierobeža, robežjosla, robežsardze, civiliedzīvotāji, mierīgie iedzīvotāji, sadursmes, provokācijas, prokrieviskie separātisti, konflikts, atklāta agresija, terorizē, noziedzīgi, nelikumīgi, teroristiski paņēmieni, drošība u. c.* Politika, karadarbība, kara draudi un bailes par drošību veicina Latvijas iedzīvotāju domas par došanos prom (potenciālu emigrāciju) un pretēji – citu valstu (Krievijas) iedzīvotāju ierašanos Latvijā mierīgas dzīves meklējumos.

Latvijas plašsaziņas līdzekļi (piemēram, LNT „Nekā personīga” 18.02.2015.) cita starpā sniedz informāciju arī par Krievijas iedzīvotājiem, kas politiskās situācijas dēļ ieradušies Latvijā ar termiņuzturēšanās atļaujām: *Putina Krievijas vidusslānis bēg uz Latviju: „, [..] atbraucām uz Rīgu un pēc trim dienām aizbraucām – ar uzturēšanās atļauju.” Dienas laikā izvēloties un nopērkot plašu dzīvokli ar apgleznotiem griestiem Rīgas centrā par Maskavas mērogiem lētu cenu, Manskis bija kļuvis par vienu no 3173 Krievijas pilsoņiem, kuri pērn ieguva tiesības pārcelties uz dzīvi Latvijā.”* (NP 2015). Šīs legālās imigrācijas pamatā parasti ir politiski vai ekonomiski iemesli, ko

raidījumā raksturo ar stilistisku ekspresivitāti un metaforām: „Pretrunīgi vērtētajā Latvijas „**investoru programmā**” piecos gados **terminētās uzturēšanās atļaujas (TUA)** ieguvuši 13 518 ārzemnieki. [...] Manskis ir tāds imigrants, kādu lielākā daļa Latvijas sabiedrības akceptē: izglītots vidusslāņa pārstāvis, kas neatbalsta Putina politiku. Bēgošais vidusslānis [...] Iepriekšējos gados atļaujas ieguvušas arī **ielākas zivis**. „[...] Varbūt daļa arī bēg, bet Rīga nav drošākā vieta ne idejiski, ne ģeogrāfiski,” viņš saka par pēdējo Krievijas **emigrācijas vilni**, ko izraisījusi Putina neprognozējamā **politika un karš Ukrainā.**” (NP 2015) „Arī citām ES valstīm ir pieredze ar šīm tā sauktajām „**zelta vīzām**.”” (NP 2015) Vārda *bēgt* izmantošanai šajā kontekstā ir arī stilistiski ekspressīvs mērķis. Neskatoties uz politiku un ekonomistu uzskatu, ka „**TUA programma** bija ekonomikas sildītājs” (TUA 2015), uzturēšanās atļauju dāsno izsniegšanu citā raidījumā „Viens pret vienu” Latvijas televīzijā pretēji komentē uzņēmējs Uldis Pīlēns: „Es nevaru piekrist, ka **termiņuzturēšanās atļaujas** glābs Latvijas ekonomiku. Tas tikai radīs nevajadzīgu spriegumu, kas izpauðīsies dažādās populistiskās blaknēs”. (LTV 2015) Par jaunu skatījumu uz darbaspēka mobilitāti iestājas migrācijas pētniece Aija Lulle, viņasprāt, līdzšinējie dalījumi starp migrantu tipiem kļūst arvien nenozīmīgāki mūsdienu pasaule, kā arī kritiski vērtējams migrācijas norišu atspoguļojums sabiedriskajā diskursā, jo „vārdā „migrants” publiskajā diskursā ietverta negatīva nozīme. Turpretī ārvalstniekus, kas strādā starptautiskos uzņēmumos, publiskajā diskursā vispār izvairās saukt par migrantiem, jo mēs ārkārtīgi baidāmies no negatīvā lādējuma, kas ir ielikts vārdā, lai gan jau ir pagājušas divas, trīs paaudzes.” (Lulle 2014) I. Indāns sabiedrības nostāju skaidro, atsaucoties uz Latvijas sāpīgo vēsturisko pieredzi: „Latvijai migrācijas procesi ir bijuši saistīti ar dažādām ģeopolitiskām izmaiņām attiecībā gan uz Latvijas valstiskumu, gan uz politisko sistēmu. Līdz ar to šie jautājumi tiek uztverti īpaši sāpīgi vai vairāk emocionāli, nekā teiksim, raugoties tikai no ekonomiskā viedokļa. [...] Turpmākais vēsturiskais posms ir daudz traģiskāks. Tas saistās ar II pasaules karu, ar piespiedu trimdas paaudzes veidošanos, ar masu deportācijām, un visbeidzot ar padomju laika imigrācijas politiku [...]. Ilustratīvs piemērs ir fakti, ka Atmodas laikā šie padomju laika migranti tika dēvēti par Latvijas Černobiļu, tātad tika uztverti kā sociāla nelaime vai posts Latvijai, no kā ir jāatbrīvojas.” (Indāns 2014)

Negatīva attieksme sabiedrībā un plašsaziņas līdzekļos vērojama pret nelegālajiem imigrantiem. Rakstā „Desmitkāršojies **nelegālo imigrantu** skaits, visbiežāk no Āfrikas un Gruzijas” portāls DELFI ziņo, ka „Latvijas mediju telpā palielinās publikāciju skaits par **migrācijas un patvēruma** jautājumiem [...] Latvija pamazām kļūst par iecienītu **robežpārkāpēju tranzītvalsti**. [...] Pēdējo pāris gadu laikā uz Latvijas austrumu **robežas** desmitkāršojies **nelegālo**

imigrantu skaits [...] ar viltotiem dokumentiem un lūdz **patvērumu.**" (DELFI 2012). Portāls www.apollo.lv norāda, ka 2011. gadā visbiežāk Latvijas robežu nelegāli mēģinājuši šķērsot Kongo pilsoņi: „Šā gada pirmajos sešos mēnešos robežsargi par **nelikumīgu robežas šķērsošanu** aizturējuši 62 **trešo valstu piederīgos**, starp kuriem visvairāk bijis **personu** no Kongo Demokrātiskās Republikas. Latvijas robežu **nelikumīgi šķērsojušas** 26 personas no Kongo Demokrātiskās Republikas, deviņas no Pakistānas [...] četri **trešo valstu piederīgie** tika aizturēti par nelikumīgu „**zaļās**” **robežas šķērsošanu**, 58 – par **nelikumīgu robežšķērsošanu robežkontroles punktos.**” (arī – DIENA 2011) Rakstā „Kas notiek ar vietnamiešiem, kuri nelegāli nonāk Latvijā?” atklāts arī apdraudējums, ar ko nelegālie imigranti bieži sastopas: „Vjetnamas **pilsoņi** peldēja pāri upei [...] **bēglu pārvadātājs** braucis ar laivu, un **vjetnamieši** pieķērušies pie laivas malas [...] **Vjetnamiešu bēgšanu** pāri robežai organizē **krimināls grupējums**, kurā ir **Latvijas, Igaunijas, Krievijas un Kirgizstānas pilsoņi.** Viņu mērķis ir nogādāt šos vietnamiešus Polijā vai Vācijā, kur viņi **strādās pagrīdes uzņēmumos.** „**Ieejas biletē**” Eiropā izmaksā aptuveni 1000 dolārus [...].” „Hegūt **bēgla statusu** Latvijā izredzes viņiem ir niecīgas, tādēļ ticamākais variants ir viens – viņus gaida aviobiļete atpakaļ uz mājām.” (Apollo 2014) [...] Patlaban Latvijas robežsardzei ir jācīnās ne tikai ar aktīvo kontrabandistu pretdarbību, bet arī **nelegālo imigrantu rūpalu** un citiem izaicinājumiem [...]” (LETA 2015)

„**Ieejas biletē**” Eiropā, uzturēšanās atļauju kārotāji u. c. apzīmējumi skaidri parāda rakstu autoru attieksmi pret likumpārkāpējiem imigrantiem, kuru mērķis ir ekonomisku apstākļu uzlabošana, tāpēc persona nevar pretendēt uz bēgla statusu kādā no ES valstīm: „**Patvērumu** pieprasot aptuveni 30% no visām personām [...].” (LETA 2011) „Visbiežāk **nelegālie iebraucēji** ir tieši no Āfrikas valstīm [...] Mēs esam spiesti pavadīt šīs **personas** līdz viņu **mītnes zemei** [...].” (DELFI 2012) Ne tikai ES dalībvalstis, bet arī valstis ārpus ES ir satrauktas par lielo nelegālo imigrantu skaitu. „2015. gadā no Norvēģijas tiks **deportēti** 10 000 **nelegālo iedzīvotāju**” – saviem lasītājiem ziņo latviešiem Norvēģijā izveidotā mājaslapa. „Lielu **izsūtāmo** skaitu sastāda aizturētie narkotisko vielu tirgotāji. Daudzi no viņiem prasīja **patvērumu** [...].” (NK 2015) Portāls TVNET ziņo, ka Latvijā slepus ievesti bēguļojoši nelegālie imigranti: „Šādā veidā **nelegāli** nokļuvuši arī Latvijā [...] no valsts tika izvesti daudzi **nelegālie pakistāņu imigranti.**” (TVNET 2014) Vārda **nelegāli** lietojums nav pieļaujams latviešu literārajā valodā kā burtisks pārnēmums no krievu valodas, kas pauž nievājošu emocionālo ekspresivitāti.

Radio NABA raidījums „Bēgli, nevis nelegālie imigranti” ir viens no pozitīvajiem piemēriem Latvijas plašsaziņas līdzekļu vidē, kas mēģina veicināt Latvijas sabiedrības izpratni par migrācijas un patvēruma jomas

pamatjēdzieniem un skaidro, kas ir bēgļi: „**Miers, brīvība un drošība.** Tās ir lietas, pēc kurām tiecas **bēgļi**. Viņi ir spiesti pamest savas mājas, jo tiek vajāti rases, tautības, reliģijas, politisko uzskatu vai piederības kādai īpašai sociālajai grupai dēļ. Latvija tāpat, kā citas Eiropas Savienības valstis, apņēmusies **uzņemt** un **pasargāt** šos cilvēkus. Daudzi no viņiem nekad nevarēs **atgriezties** savā **dzimtenē**[..] bieži vien **vietējie iedzīvotāji** neizprot, kādēļ **bēgļi** ir bijuši spiesti pamest savu **dzimteni**: „Nesen lasīju kādā Latvijas interneta medijā, ka par **bēgļiem** runāts kā par **nelegālajiem imigrantiem**[..] Pagājušajā gadā Latvijas valstij **patvērumu pieprasījuši** 189 cilvēki. Tikai 30 no viņiem pēc pieteikuma **izskatīšanas** saņēma pozitīvu atbildi – viņiem tika **piešķirts bēgļa status** vai arī **alternatīvais statuss**, ko pārsvārā piešķir gadījumos, kad **izcelsmes valstī** notiek karadarbība.” (NABA 2013) Diemžēl arī šajā raidījumā intervētie bēgļi un speciālisti norāda uz pieredzēto negatīvo sabiedrības attieksmi. „Tas ir smiekligi, ka kāds domā, ka mēs ieradāmies Latvijā naudas dēļ,” saka Pega, **bēgle** no Irānas. „Mēs esam kristieši. Tas ir iemesls, kāpēc mēs **bēgām**. Mēs mainījām savu reliģiju. Irānas Islāma likumi paredz, ka, ja kāds maina reliģiju, valdība to var **nogalināt**.”” (NABA 2013)

LTV1 raidījums „Aculiecinieks” 2015. gada 24. janvārī stāsta par latvieti Lieni Veidi, kas strādā ANO bēglu nometnē Kurdistānā un ir saistīta ar Sīrijas kara bēglu uzņemšanu. Intervētie ANO pārstāvji stāsta gan par 200 000 Sīrijas **bēgļiem**, gan arī par 800 000 **iekšējiem valsts bēgļiem**: „viņi uz šejienu ir atbēguši, lai izvairītos no **nežēlibas un terorisma** [..]”, raidījumā pieminētas arī *bēglu telts*, *ANO drošības eksperti*, *bēglu nometne*, *drošības līmenis*, *terorisms* u.c. speciālās leksikas vienības. Kopumā rakstos un raidījumos par bēglu un patvēruma meklētāju situāciju visbiežāk sastopamās patvēruma un migrācijas jomas speciālās leksikas vienības ir: *tranzītvalsts*, *krimināls grupējums*, *aizturēšanas vieta*, *trešo valstu piederīgie*, *pārkāpējs*, *personas*, *viltoti dokumenti*, *vīza*, *patvērums*, *pieteikums*, *pilsonis*, *statuss*, *bēgļa statuss*, *alternatīvais statuss*, *izcelsmes valsts*, *mītnes zeme*, *karadarbība*, *patvēruma meklētāju izmitināšanas centrs*, *rase*, *tautība*, *reliģija*, *politiskie uzskati* u. c.

Iepriekš aplūkotie un citētie raksti, intervijas un raidījumi lielākoties skāra piespiedu migrāciju. 2015. gada sākumā Latvijas televīzijā tika pārraidīts raidījumu cikls „Būt latvietim. Brazīlija.” „Brazīlijas ciemats Vārpa joprojām glabā liecības par laiku, kad „**apsolītajā zemē**” ieradās pirmie latvieši – baptistu misionāri.” Raidījumu ciklā vērojams pavisam citu valodas stilistisko izteiksmes līdzekļu lietojums – raidījumiem ir nostalgiski apcerīgs un nedaudz skumjš raksturs, tādēļ migrācijas jomas speciālās leksikas lietojumu nesastop (dominē vispārlietojamās leksikas vārdi – *ieradās*, *apmetās* u. c.). Spilgtākā leksikostilistiskā vienība ir alūzija „*apsolītā zeme*”.

Savā ziņā „*apsolītās zemes*” ekonomisku ieguvumu meklējumos ir devusies ievērojama mūsdienu Latvijas tautas daļa, tāpēc lielu uzmanību plašsaziņas līdzekļi pievērš arī dažādiem jautājumiem, kas saistīti ar emigrējušo cilvēku dzīvi svešumā un iespējamo atgriešanos dzimtenē. „Darba spēka mobilitāte ir viens no tiem principiem, kas virza ekonomisko progresu, un tas ir ļoti būtiski Eiropas Savienībā, globālajā tirgū un konkurencē ar ASV un Āzijas reģionu”, uzskata I. Indāns. (Indāns 2014) 2015. gada sākumā LU Diasporas un migrācijas pētījumu centrs preses konferencē iepazīstināja ar pētījumu, kas ir vēsturē lielākā Latvijas diasporas aptauja – tika veiktas 14 068 intervijas 118 valstīs, apmēram 200 padziļinātās intervijas 6 valstīs. Tā ir lielākā no vienas valsts izbraukušo emigrantu aptauja Eiropā un pirmā aptauja, kas piedāvā vispārināmus datus par latviešiem un Latvijas valstspiederīgajiem ārpus Latvijas. Pētījums sniedza interesantu faktu materiālu, un tajā izmantotas dažādas ar mobilitāti un migrāciju saistītas speciālās leksikas vienības un termini, kas vēlāk bija lasāmi arī plašsaziņas līdzekļu ziņās, piemēram, laikraksta „Latvijas Avīze” rakstā „Vairāk nekā 10 % Latvijas **valstspiederīgo** dzīvo ārpus Latvijas”. LU Diasporas un migrācijas pētījumu centra preses konferences materiālos pētījuma rezultātu raksturošanai izmatotas šādas leksikas vienības: *emigrācija*, *sūtītājvalsts*, *cilvēkkapitāls*, *demogrāfija*, *problēmas*, *aizbraukšana*, *emigranti*, *politikas iniciatīvas*, *tautiesi (migrācijas monitorings)*; *aizbraukušie*, „*zuduši*” *Latvijai*, *asimilēties*, *latviskā identitāte un valoda*; *zemi kvalificēti strādnieki*, *Latvijas diasporas apjoms*, *dialogs*, *profesionālā mobilitāte un kvalifikācijas izmantošana*; *21. gadsimta emigranti, migrācijas un reemigrācijas procesu novērtēšanas metodoloģija*; *nacionālā identitāte emigrantu kopienās*, *integrācija mītnes zemes sabiedrībā* vai *atgriešanās plānos*, *tīklošanās*, *ārزمes*, *ārvalstīm* u. c. Minētajos piemēros kontekstam neatbilstošs ir viens no terminiem, proti, *sūtītājvalsts* attiecībā uz Latviju. *Sūtītājvalsts* ir tiešs angļu valodas termina *sending country* tulkojums. Pareizi – *izcelsmes valsts*. Terms *(no)sūtītājvalsts* lietojams starpvalstu viesstrādnieku programmas gadījumā, kad ir gan nosūtītājvalsts, gan saņēmējvalsts.

Aģentūras LETA informācijā „Lielākā daļa no Latvijas aizbraukušo **tautiešu** vēl plānojot atgriezties” lasāms: „Pēc ilgstošas **prombūtnes** **ārzemēs** uz pastāvīgu dzīvi Latvijā **diasporas latvieši** plāno atgriezties [...] dzimtenē plāno **atgriezties** vecumdienās [...] **Diasporas tautieši** aptaujāti arī par iemesliem [...] **aizbraukšanas** iemesli lielākoties saistīti ar **ekonomiskajiem** jautājumiem, **atgriezties** motivē ilgas pēc dzimtenes, ģimene un draugi, kas dzīvo Latvijā, nekustamais īpašums [...].” (LETA 2015) Pētījums nokļuva arī LNT ziņu „TOP10” 1. februāra raidījumā: „*Provizoriski pētījuma dati par emigrējušajiem latviešiem liecina, ka liela daļa aizbraucēju neplāno*

atgriezties dzimtenē.” Saistībā ar diasporu un Latvijas emigrantiem apritē paplašinātā nozīmē ir atgriezies vārds *tautieši*. Iespējams, jāpiekrīt D. Liepas secinājumam, ka, tā kā politiskajā diskursā vārdu izvēlei ir īpaši liela nozīme, „ar folkloras elementiem rakstītāji cer veiksmīgi apelēt pie kopējas dzīvesziņas, izjūtām, nacionālās identitātes, [...] atklāt tradicionālās vērtības un saturu līdz šim neierastā kontekstā.” (Liepa, 2013)

Migrācijas pētnieks Mārtiņš Kaprāns aicina pievērst uzmanību kādai emigrantu attieksmes šķautnei un tās atspoguļojumam informatīvajā telpā: „Manu uzmanību ir piesaistījusi **emigrantu abstraktā neapmierinātība** ar Latvijas sociālo kārtību, kas parādās publiskajā telpā. Tā izpaužas kā visnotāl aizmiglota sabiedrības kritika. Un, šķiet, Latvijas masu mediji gan pieņem šīs kritikas nenoteiktību, gan arī **nostiprina to kā normālu diskursīvo praksi, ziņojot par emigrāciju.** (Kaprāns 2015) Zinātniskajā pētījumā „Latvijas emigrantu kopienas” secināts: „Nav daudz valstu pasaule, kurām **ārpus robežas** būtu proporcionāli tik liela **diaspora** kā Latvijai. Pēdējā laikā īpaši aktīvi politikas līmenī tikušas apspriestas iespējas veicināt **reemigrāciju**, taču ir skaidrs, ka lielākā daļa **izbraucēju**, kuri jau iesakņojušies citā valstī, tai skaitā **trimdas latvieši un to pēcteči**, neatgriezīsies [...] Kas ir **latvieši ārpus Latvijas** [...]” (Pētījums 2015)

Daži migrācijas pētnieki uzskata, ka migrācijas un patvēruma jomai svarīgi jēdzieni prasa jaunu skatījumu, mainās paši jēdzieni, līdz ar to arī terminiem un citai speciālajai leksikai ir jāpielāgojas jaunai izpratnei. Viņuprāt, arī migrācijas jēdziena izpratne ir jāpaplašina: „Migrācija te nozīmē imigrāciju vai emigrāciju kā vienvirziena procesu. Notiek migrācijas akts, seko integrācija, asimilācija, segregācija. Taču realitātē darbs parāda, ka cilvēki dzīvo pavisam citādi un pārvietojas pavisam citādi. Brauc šurpu turpu un nepieņem galīgos lēmumus. Nevar runāt par vienvirziena procesu.” (Lulle 2015) Migrācijas izpratnes maiņas nepieciešamību apstiprina arī Apsītes-Beriņas pētījums: „Ekonomisko migrāciju papildina jaunas un daudzveidīgas migrācijas formas, kas, neņemot vērā ģeogrāfisko attālumu, bieži saistītas ar ģimenes savstarpējās saziņas saikņu uzturēšanu. Dažkārt mobilitāte pat nav saistīta ar pastāvīgās dzīvesvietas maiņu, bet tā ir atkārtota un bieži iegūst cirkulāru vai pagaidu raksturu.” (Apsīte-Beriņa 2015) Migrācijas pētnieki norāda, ka migrācija veicina jaunas – transnacionālās identitātes veidošanos. A. Lulle piemin, ka jaunākajos etnogrāfiskajos pētījumos sastopams arī jēdziens „translokalitāte” un kopumā „mūsdienās lielākā nozīme ir vietai – lokalitātei –, tā ir cieši saistīta ar identitātes veidošanos.” (Lulle 2015)

Vērtējot speciālās leksikas vienību lietojumu patvēruma un migrācijas jautājumiem veltītajos tekstos, mūsdienu Latvijas informācijas telpā vērojams

šīs leksikas sinonīmisks lietojums, metaforisku apzīmējumu izmantojums un jaunu speciālās leksikas vienību parādīšanās:

1) sinonīmisks lietojums: *nelegālie imigranti* – *nelegāli*; *tautieši* – *emigranti*, *emigrējušie*, *aizbraukušie*, *aizbraucēji*, *izbraucēji*, *Latvijas tauta*, *diasporas latvieši*, *diasporas tautieši*, *emigrējušie latvieši*, *trimdas latvieši*, *latvieši ārpus Latvijas*; *ārزمes* – *ārvalstis*, *mītnes zemes*; *emigrācija* – *prombūtne*; *mierīgie iedzīvotāji* – *civiliedzīvotāji*, *civilie iedzīvotāji*, *parastie iedzīvotāji*; *imigranti* – *ieceļotāji*, *bēgļi*, *patvēruma meklētāji*, *trešo valstu piederīgie* (arī – saliktenis *valstspiederīgie*); *legāls* – *likumīgs*; *nelegāls/ nelegāli* – *nelikumīgs/ nelikumīgi* u. c.

2) metaforiski apzīmējumi: „*zaļā robeža*”; „*apsolītā zeme*”; „*ieejas bijete Eiropā*”; „*zaļie vīriņi*”, „*zaļie cilvēciņi*”; „*melnais saraksts*”; „*zelta vīzas*”; *lielākas zivis* u. c.

3) jaunas speciālās leksikas vienības: *sūtītājvalsts*; *transnacionālisms* [kā dzīvesveids], *transnacionāla identitāte* (pasaules pilsoņi); *21. gadsimta emigranti*; *hibrīdkarš* u. c.

Analizētajos informatīvās telpas tekstos sastopamās leksikas vienības raksturo procesus un stāvokļus (*karadarbība*, *karš*, *miers*, *kaujas*, *krīze*, *agresija* u.c.), kuri veicina cilvēku mobilitāti – migrāciju un bēgšanu. Avotos novērojams apdzīvoto vietu, valstu un starptautisku organizāciju nosaukumu lietojuma pieaugums (*Kongo Demokrātiskā Republika*, *Pakistāna*, *Kamerūna*, *Vjetnama*, *Brazīlija*, *Ukraina*, *Donbass*, *Minska*, *Latvija*, *Igaunija*, *Sīrija*, *Krievija*, *Kirgizstāna*, *EDSO*, *NATO*, *ANO* u. c.), kā arī izvairīgums politkorektuma dēļ (*Ukrainas krīze*). Kopumā šajos tematiskajos tekstos vērojama satraucošas leksikas lietojuma biežuma palielināšanās, piemēram, *draudīgs*, *satraukums*, *kauns*, *spriegums*, *noziedzīgs*, *brīdina*, *draud*, *bēgt*, *bēguļot*, *bēdziet* u.c. Tematiski aplūkotās leksikas vienības attiecas uz došanos projām no dzimtās vietas, uz robežas šķērsošanu un formalitātēm, patvēruma pieprasīšanu, izskatīšanu, saņemšanu vai atteikšanu, attieksmi pret bēgļiem, patvēruma meklētājiem, imigrantiem un emigrantiem. Paredzams, ka migrācijas un patvēruma jomas tekstu skaits informatīvajā telpā un speciālās leksikas lietojums tajos tikai pieauga, jo nemazināsies ar migrāciju saistīto jautājumu aktualitāte ne normatīvajā, ne sabiedriskajā diskursā.

Literatūras saraksts

Apsīte-Beriņa 2015 – Apsīte-Beriņa, Elīna. *Starpvalstu migrācija Eiropas Savienībā: Latvijas iedzīvotāju migrācija uz Lielbritāniju*. Disertācijas kopsavilkums. Rīga : LU, 2015.

Ernstsone 2006 – Ernstsone, Vineta. *Latviešu sarunvaloda Austrumu un Rietumu ietekmju krustpunktā*. Lietuviešu un latviešu sastatāmās stilistikas jautājumi. Sast. R. Kvašīte. Šiaulių universitetas : Šiaulių universiteto leidykla, 2006, 192.–203. lpp.

Indāns 2014 – Indāns, Ivars. *Migrācija Latvijā vēsturiskā perspektīvā*. [skatīts 2015. g. 12. febr.] Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/aktualitates/konferences/vai-latvija-iet-irijas-pedas-darbaspeka-migracija/ivars-indans-politologs-migracija-latvija-vesturiska-perspektiva>

Kaktiņš 2014 – Kaktiņš, Arnis. *SKDS Socioloģiskā pētījuma par migrāciju prezentācija*. [skatīts 2015. g. 12. febr.] Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/aktualitates/konferences/vai-latvija-iet-irijas-pedas-darbaspeka-migracija/arnis-kaktins-sociologs-skds-sociologiska-petijuma-par-migraciju-prezentacija>

Kaprāns 2015 – Kaprāns, Mārtiņš. *Nenotveramais riebums*. Zinātnieku dienasgrāmata. [skatīts 2015. g. 12. febr.] Pieejams: <http://migracija.lv/post/80843470766/nenotveramais-riebums>.

Kvašīte 2013 – Kvašīte, Regīna. Latviešu valodas stili. *Latviešu valoda*. Prof. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga : Latvijas Universitāte, LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 175.–193. lpp.

Liepa 2013 – Liepa, Dite. Preses valoda. *Latviešu valoda*. Prof. Andreja Veisberga redakcijā. Rīga : Latvijas Universitāte, LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 329.–347. lpp.

Lulle 2014 – Lulle, Aija. *Migrācijas pašreizējā un paredzamā ietekme uz Latvijas sabiedrību*. [skatīts 2015. g. 12. febr.] Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/aktualitates/konferences/vai-latvija-iet-irijas-pedas-darbaspeka-migracija/aija-lulle-sociologe-migracijas-pasreizeja-un-paredzama-ietekme-uz-latvijas-sabiedribu>

Lulle 2015 – Inetas Stadgales intervija ar Dr.georg. Aiju Lulli par migrācijas procesiem un LU Diasporas un migrācijas pētījuma centra jaunākajiem pētījumiem, 2015. gada 10. janvārī, Rīgā.

Avoti

Apollo 2014 – Kas notiek ar vietnamiešiem, kuri nelegāli nonāk Latvijā? [skatīts 2015. g. 1. febr.] Pieejams: <http://apollo.tvnet.lv/zinas/kas-notiek-ar-vjetnamiesiem-kuri-nelegali-nonak-latvija/673988>

DELFI 2012 – Desmitkāršojies nelegālo imigrantu skaits, visbiežāk no Āfrikas un Gruzijas. [skatīts 2015. g. 1. febr.] Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/desmitkarsojies-nelegalo-imigrantu-skaits-visbiezak-no-afrikas-un-gruzijas.d?id=42561806#ixzz3OhpDUOOR>

DIENA 2011 – Visbiežāk Latvijas robežu nelegāli mēģina šķērsot Kongo pilsoņi. [skatīts 2015. g. 1. febr.] Pieejams: <http://www.diena.lv/sodien-laikraksta/visbiezak-latvijas-robezu-nelegali-megina-skersot-kongo-pilsoni-13896789>.

DELFI 2015 – *Krievijas jaunieši lūdz piedošanu par karu Ukrainā.* [skatīts 2015. g. 22. febr.] Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/world/other/video-krievijas-jauniesi-ludz-piedosanu-par-karu-ukraina.d?id=45575614>

Kasjauns 2015 – *Deputāts Seržants:* „Ja sākas karš, bēdziet no pilsētām uz laukiem!” [skatīts 2015. g. 22. febr.] Pieejams: <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/185334/deputats-serzants-ja-sakas-kars-bedziet-no-pilsetam-uz-laukiem-video>

LETA 2015 – *Olands un Merkele dosies vizītē uz Kijevu un Maskavu.* [skatīts 2015. g. 22. febr.] Pieejams: http://www.leta.lv/home/important/4884C7AB-1EDD-429A-8A7B-B7BE85D92907/?utm_source=newsletter&utm_medium=hot_news&utm_campaign=leta_newsletter

LETA 2011 – *Robežpārkāpēju arvien vairāk.* [skatīts 2015. g. 12. febr.] Pieejams: <http://www.lvportals.lv/print.php?id=245945>

NP 2015 – *Putina Krievijas vidusslānis bēg uz Latviju* (Nekā personīga, 18.02.2015).

LTV 2015 – *Uldis Pilēns: Termiņuzturešanās atļaujas radīs nevajadzīgu spriedzi.* [skatīts 2015. g. 11. martā] Pieejams: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/ekonomika/zinas/uldis-pilens-terminuzturesanas-atlaujas-radis-nevajadzigu-spriedzi.a121040/>

NABA 2013 – *Bēgli Latvijā neierodas naudas dēļ.* [skatīts 2015. g. 12. febr.] Pieejams: <http://www.naba.lv/zinas/t/21023/>

NK 2015 – *2015. gadā no Norvēģijas tiks deportēti 10 000 nelegālo iedzīvotāju.* [skatīts 2015. g. 12. febr.] Pieejams: <http://norvegijasabc.lv/informacija-iebraucejiem/2015-gada-no-norvegijas-tiks-deporteti-10-000-nelegalo-iedzivotaju/>

Pētījums 2015 – *Latvijas emigrantu kopienas.* LU Diasporas un migrācijas pētījumu centra pētījuma prezentācija. [skatīts 2015. g. 12. febr.] Pieejams: www.migracija.lv

TUA 2015 – *Piesakies DB konferencei Termiņuzturešanās atļaujas - Latvijas neizmantotā iespēja?* [skatīts 2015. g. 12. febr.] Pieejams: <http://www.db.lv/citas-zinas/piesakies-db-konferencei-terminuzturesanas-atlaujas-latvijas-neizmantota-iespeja-426514>

TVNET 2014 – *Latvijā slepus ievesti bēguļojoši nelegālie imigranti.* [skatīts 2015. g. 12. febr.] Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/arvalstis/497960-latvija_slepus_ievesti_begulojosi_nelegalie_imigranti.

TV3 ziņas 6.02. – *TV3 Ziņas 6.02.2015.* [skatīts 2015. g. 6. febr.]

TV3 Ziņas 9.02. – *TV3 Ziņas 9.02 2015.* [skatīts 2015. g. 9. febr.]

THE USE OF SPECIAL LEXIS IN CONTEMPORARY LATVIAN MASS MEDIA: ASYLUM AND MIGRATION TEXTS

Summary

The aim of the paper is to draw attention to the increased use of asylum and migration lexis in Latvian mass media. The paper points to the interconnections between the notions and terms from different fields and looks on the public discourse from three main thematic angles: topics linked to war and military conflicts, immigration processes, and

emigration and Latvian diaspora. Lexical units used in these informative texts characterize processes, conditions and state facilitating the mobility of people – voluntary or forced migration (escaping). In the 21st century different notions, meanings of terms change and new notions and terms arise. Increase of the names of places and countries and different organisations is observed in these thematic texts, as well as the use of metaphors, synonyms and other stylistic means. Informative and emotional signals of these texts are mainly worrying and negative.